

SELECCION POETICA (1)

Por MARIA TERESA NAVAZA

Espero que este acto termine moito mellor de como empezou: chegamos á Coruña e tivemos un accidente de tráfico, pero afortunadamente estamos aquí. E aínda que con febre e moita afonía, eu non podía faltar a esta cita por dúas cousas. Primeiro, porque é unha invitación da Asociación «Alexandre Bóveda», e ese nome penso que para calquer persoa que se sinta galega —que pense en galego—, ten que dicir moitísimo (e lembro agora que mañá se vai celebrar un acto en Vigo de afirmación da amizade Galiza-Cuba-Nicarágua, e traio a colación este acto porque falarmos de Cuba é falarmos de Martí, o libertador, o cantor da liberdade do pobo cubano, e Alexandre Bóveda é unha das bandeiras do nacionalismo, da liberación deste país); segundo, porque, por suposto, é para falar de Rosalía de Castro. E Rosalía de Castro é unha personaxe penso que aínda non suficientemente estudada ou valorada no que vale, penso que adulterada na súa maior parte, cunha visión moi particular de certas xentes deste país desde hai tempo, que non se corresponde coa realidade. Creo que na conferencia anterior, que estivo a cargo de Francisco Rodríguez deu-se, en cámbio, unha visión magnífica da relación de Rosalía de Castro co socialismo utópico, porque Rosalía era unha grande coñecedora da literatura francesa e unha grande coñecedora de pensadores como Voltaire.

Para min, Rosalía é, ante todo, unha muller valente, auténtica, real, e non, por suposto, esa Rosalía que ten calificado algun autor de chorona, choromiqueira, etc. Se ser auténtica, real, se protestar e denunciar as inxusticias é ser chorona, a min gustaría-me que todo o pobo da Galiza

(1) Os textos están tomados de Rosalía de Castro, *Poesías*, edicións do Patronato, Vigo, 1982, 3.ª ed.

fose un pobo chorón... Era unha muller, coido, a quen a realidade social fería fundamentalmente, e sentiu e comprendeu a inxusticia social en que vivía o pobo galego. Era unha muller que tiña unha inmensa honestidade e esta honestidade levou-na a denunciar —unhas veces con ira e outras con amargura— as situacións que a indignaban e que eran moitas. Coido que ela —aínda que eu non son nengunha especialista en Rosalia nen en nada— sentiu-se sempre unha poeta social. Ela laiou-se sempre co pobo anónimo, cos personaxes do pobo anónimo do país galego. O pobo galego viu-se no seu espello e aprendeu nel a súa dignidade.

Rosalía, desde logo, endexamais foi indiferente: indiferente á Galiza nen ás súas xentes. A súa protesta abranxeu moitos campos, penso que, en primeiro lugar —e, para min, o máis significativo—, naquela época, no seu tempo, é o idioma. E escribir en galego desde logo que é un acto político. Se o é agora, máis tiña que sé-lo naquela época, sendo muller e vivendo onde vivía.

Afirma o escritor Salvador Lorenzana que a súa poesía vai ter unha importancia decisiva no proceso restaurador da nosa cultura e sinala que o movemento cultural galego apuntala-se con poderoso argumento. A lingua galega, sen necesidade de artificios gramaticais nen disimulacións era expresiva de abondo, porque permitía escribir unha obra de calidade e de alento. Esta muller, que pudo ser a poeta máis grande do século XIX, é, en troques, unha muller practicamente descoñecida para eses monstruosos plans de estudo neste país. Ou noutros meios. Así, se Martí foi reprimido e Bóveda foi asasinado por ese imperialismo español que pretende unha España unida, amorfa, ideal, sen diferencias..., Rosalía segue a ser aínda unha grande descoñecida ou perseguida. Na miña época da rádio, hai moi poucos anos, nun programa informativo moi importante da «Cadena Ser», como nunha especie de mostreo, preguntou-se-lles aos correspondentes de Zaragoza e de Sevilla se sabían quen era Rosalía de Castro, e uns compañeiros que son uns grandes profesionais da información dixeron que non sabían quen era Rosalía de Castro. A min isto parece-me abraiante. E creo que os galegos temos moito que facer nesta tarefa de re-descobrir, de valorizar, de dar esa imaxe que sexa real de Rosalía e propagá-la e pedir que sexa analisada, estudada, no Estado Español.

Falaba antes da lingua, que a min me semella moi importante, porque supuxo —o emprego do idioma do país por Rosalía— a restauración cultural do noso país. A súa protesta abranxe, por suposto, a miséria do campesinado

galego, a situación da muller galega esmagada e chea de sufrimentos, do desamparo en que se atopa fronte á emigración. Eu quero facer alusión a un profesor que ten estudado moito e ben a Rosalia, o profesor Carballo Calero, quen di que «en escritos da súa mocidade Rosalia cita a George Sand e manifesta un certo feminismo reivindicativo». E en «Lieders», Rosalia afirma: «...porque el patrimonio de la mujer son los grillos de la esclavitud», e no prólogo da súa novela *La hija del mar*: «...porque todavía no les es permitido a las mujeres escribir lo que sienten y lo que saben», e na súa novela *El caballero de las botas azules* di: «...la sociedad que los hombres han hecho a su gusto hasta nos prohíbe pensar». Houbo hai pouco tempo un grupo Feminista que, parangonando os nacionalistas deste país que reivindicaron con esta frase: «Castelao é noso» o grande patriota galego, taparon cun lenzo unha imaxe de Rosalia que hai en Santiago e dixeron: «Rosalia é nosa, fronte ás manipulacións a que está sometida». Creo que é hora tamén de que reivindicuemos á Rosalia feminista, incluso radical, se temos en conta a época e a situación na que vivía, a sociedade que a rodeaba.

Rosalía protesta ante a miséria, a fame e a inxusticia dunha sociedade de clases que fai que o galego abandone a súa terra ante un destino descoñecido e, a maioría das veces, nefasto.

Rosalía, escribendo en galego e falando dos problemas da Galiza, non deixa de ter unha traxectoria totalmente universal, e de sentir-se a persoa que reflexa os problemas da xente marxinal do mundo inteiro, e ela fala dos mendigos de todo o mundo, dos orfos e dos desamparados. Supoño que se agora mesmo Rosalia vivese, tería xa, sen saír deste país, tema de abondo para escribir e denunciar o problema do idioma, o problema do traballo, con dúas zonas da Galiza tan conflitivas, tan tristemente e indignantemente tratadas como son Ferrol e Vigo. E, mesmo, ante a súa sinceridade, Rosalia fala das súas dúbidas relixiosas e incluso interpela a xusticia divina no seu afán de que exista unha mellor e máis xusta distribución da riqueza entre os homes e de que estes sexan felices.

Eu reivindicaría até unha Rosalia ecoloxista, e penso que esa sería unha tarefa para, por exemplo, os componentes de ADEGA e da Sociedade Galega de Historia Natural, que se preocupan pola fauna e a flora deste país, que está a desaparecer, que está tan maltratada.

Realmente, Rosalia é unha precursora na Galiza da defensa de moitos dereitos. E, logo, Rosalia, con todos os

seus problemas físicos, psíquicos, de dor ante a situación que a rodeaba, era unha muller alegre. En moitos dos poemas que ela escribe hai realmente música, alegría. Era unha muller con moita ironía, e unha muller, repito, cun grande sentido musical, como demostra Miguel Lustres nun artigo publicado no número especial dedicado a Rosalia por *A Nosa Terra*. Hai moitos poemas que son música, que son folk'ore (sen sentido pexorativo nengun). E Rosalia, sobre todo, tiña amor. Amor aos homes e mulleres do mundo, e, por suposto, un amor infinito a este país.

Un aspecto que me tiña esquecido de Rosalia é que era tan intelixente, tan avanzada para a súa época, que mesmo criticaba aos periodistas, aos xornalistas, á xente que traballaba nos medios de comunicación. E dicía que eramos todos uns engreídos, que criamos saber moito e non sabiamos practicamente nada de case nada. E traio a colación o tema, porque supoño que non somos kamikazes e que non imos ir de herois pola vida e que temos que vivir, pero o triste é que ás veces para facer iso se deforme a realidade e se cámbie e non se é obxectivo e, por veces, tamén se pode pecar por omisión. Ás veces é preferíbel calar. Por iso dicía eu que era tan intelixente e tan avanzada para o seu tempo cando criticaba a xente que traballaba nos medios de comunicación...

Xa me teñen seleccionado aquí uns poemas para eu ler, mais a min, antes, gustaría-me, se resistides un pouco, porque entre eles teño varios de *Cantares Gallegos*, lembrar que os *Cantares...* son algo tan popular que moita xente chegou a pensar que moitos dos poemas eran anónimos, inteiramente de tradición popular, sen invención literaria nengunha, como se os recollera do pobo e os transcrebera sen máis ao papel. E ela, coincidindo co que dicía Ana António, cando falaba do seu feminismo, ela admiraba a Fernán Caballero e a George Sand e fala de como, se cadra, para poderen escribir e viveren sen tantas presións como ela chegou a ter, determinaran pór-se nomes masculinos para poderen resistir e soportar menos críticas das que ela tivo que soportar.

E vou xa dar lectura a este poemas, para rematar co impresionante «Negra sombra», que o poeta Miguel Anxo Fernán-Vello quer aproveitar para iniciar a súa intervención.